

TAMPERE.
FINLAND

KÖYHYYSOHJELMA

Köhyystyöryhmän ehdotuksia köyhyyden ja huono-osaisuuden vähentämiseksi Tampereella 2018-2021

TAMPEREEN KAUPUNKI

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	3
2. MITÄ ON KÖYHYYS TAMPEREELLA?	4
2.1. Lapset ja nuoret sekä lapsiperheet	6
2.1.1. Osallisuuden puute lapsilla ja nuorilla	7
2.2. Nuorten köyhyys	8
2.3. Työikäisten köyhyys	9
2.3.1. Toimeentulotuki	9
2.3.2. Asuminen ja asunnottomuus	10
2.4. Ikäihmisten köyhyys	10
3. KÖYHYYSTYÖRYHMÄN TOIMENPIDE-EHDOTUKSET	12
LÄHTEET	13
PUHEENJOHTAJAN PUHEENVUORO: KEINOJA KÖYHYDEN HELPOTTAMISEEN	14

Kannen kuva: Laura Vanzo / Visit Tampere Oy:n kuvapankki

1. JOHDANTO

Tampereen kaupungin uudessa kaupunkistrategiassa Tampere - Sinulle paras (Tampereen kaupunki 2017, <https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/talous-ja-strategia/strategia.html>), joka ulottuu vuoteen 2030, yhtenä painopisteenä on yhdessä tekevä ja inhimillinen, johon liittyvät osallisuus ja aktiivisuus, yhdenvertaisuus ja varhainen tuki sekä yksilölliset ja vaikuttavat palvelut. Vahvaksi tavoitteeksi on kirjattu hyvinvoinnin kuuluminen kaikille: *”Eri alueiden ja väestöryhmien välisiä hyvinvointieroja kavennetaan kohdentamalla tukea sitä tarvitseville jo ennen ongelmien syntymistä ja tarttumalla aktiivisesti yli sukupolvien jatkuvaan huono-osaisuuteen. Syrjäytymistä ehkäistään tarjoamalla mahdollisuus laadukkaaseen koulutukseen, mielekkääseen vapaa-aikaan, työhön, toimeentuloon ja asuntoon sekä toimiviin peruspalveluihin.”*

Hyvinvoinnin tukeminen on muun muassa köyhyyden, syrjäytymisen ja huono-osaisuuden ennaltaehkäisyä. Tampereen pormestariohjelmassa hyväksyttiin valtuustoryhmien kesken, että valtuustokaudella 2017-2021 uudistetaan edellisellä valtuustokaudella tehty köyhyysohjelma vastaamaan uuden kunnan roolia ja tehtäviä. Työttömien ja pienituloisten arkea ja yhteisöön kuulumista tuetaan laajentamalla jo käytössä olevan aktiivipassin mahdollistamia palveluita. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämistä jatketaan sekä lisätään tukea arkeen ja asumiseen. Päihtyneiden toimintakeskuksen palveluita kehitetään.

Köyhyysohjelmaa laatimaan asetettiin työryhmä, joka koostui poliittisista päätöksentekijöistä. Työryhmän oli määrä jättää ehdotuksensa vuoden 2018 loppuun mennessä. Työryhmän tehtävänä oli laatia pormestariohjelman, kaupunkistrategian ja hyvinvointisuunnitelman mukainen köyhyysohjelma. Tämä ohjelma sisältää toimintalinjaukset, tavoitteet sekä toimenpiteet köyhyyden ja eriarvoistumisen vähentämiseksi Tampereella. Ensimmäinen ohjelma ei sisältänyt lasten ja nuorten sekä ikäihmisten köyhyyden näkökulmia. Tässä uudistetussa ohjelmassa on köyhyyttä tarkasteltu kattavammin eri väestöryhmissä. Loppuraportti luovutetaan pormestarille ja edelleen kaupunginhallituksen ja valtuuston käsiteltäväksi.

Työryhmän jäseninä olivat valtuuston varapuheenjohtaja Mikko Aaltonen (vas., puheenjohtaja), apulaispormestari Johanna Loukaskorpi (SDP, varapuheenjohtaja), valtuutettu Erkki Axen (kok.), valtuutettu Olga Haapa-aho (vihr.), sosiaali- ja terveystalokunnan jäsen Raija Moilanen (kesk.), Kari-Pekka Rauhala (PS), sivistys- ja kulttuurilautakunnan varajäsen Hannu Soro (TaPu), varavaltuutettu Jari Heinonen (VaTa) ja valtuutettu Tiina Elovaara (sin.). Työryhmän sihteerinä toimi lapsiasiamies Tiia Heinäsuo.

Työryhmä kuuli valmistelussa asiantuntijoina Tampereen yliopiston tutkijaa Niko Eskelistä ja professori Irene Roivaista, sosiaalipalvelupäällikkö Maritta Närheä sekä projektijohtaja Anne-Mari Ahosta. Köyhysteemasta keskusteltiin ohjelman valmisteluvaiheessa Järjestöedustamossa, Lasten parlamentin suurkokouksessa ja lisäksi neuvostojen ja asiakasraatien yhteisessä työpajassa. Tampereen kaupungin valtuustosalissa järjestettiin kesäkuussa 2018 keskustelutilaisuus köyhyydestä yhdessä Kuka kuuntelee köyhää? -verkoston kanssa osana EMIN -bussikiertuetta (European Minimum Income Network). Tilaisuuden keskusteluissa esiin nousseita asioita on myös otettu huomioon tässä ohjelmassa.

Tähän ohjelmaan on valittu neljä kohderyhmää, joiden köyhyyden vähentämiseen pyritään toimenpide-ehdotusten avulla löytämään ratkaisuja myös pormestariohjelman linjausten mukaisesti. Kohderyhmät ovat lapset ja lapsiperheet, nuoret, työikäiset ja ikäihmiset. Ohjelman lopussa ovat työryhmän ehdotukset toimenpiteiksi.

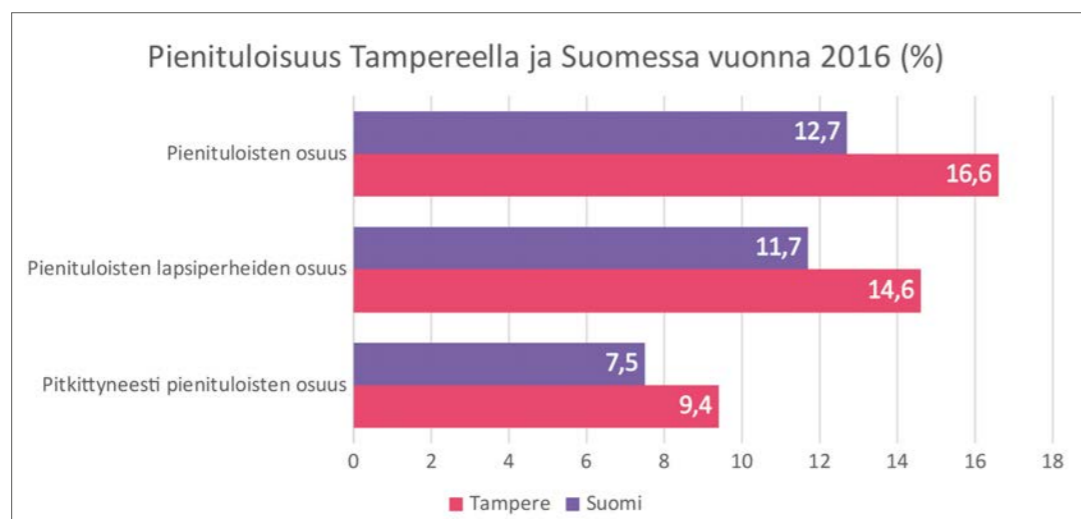

2. MITÄ ON KÖYHYYS TAMPEREELLA?

Suomessa esiintyvä köyhyys on pääosin suhteellista eli köyhydessä elävät ovat huono-osaisemmassa asemassa verrattuna keskimäärin muuhun väestöön. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että vaikka heidän elämisen perustarpeensa pääosin täyttyvät, asettaa köyhyys heidän elämässään merkittäviä rajoituksia. Suhteellisessa köyhydessä elävät joutuvat taloudellisen tilanteensa vuoksi kamppailemaan, jotta he voisivat elää muun väestön tavoin normaalia elämää ja pystyä osallistumaan yhteiskunnan taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin toimintoihin. (EAPN-Fin & Eskelinen & Sironen 2017, 4-5.)

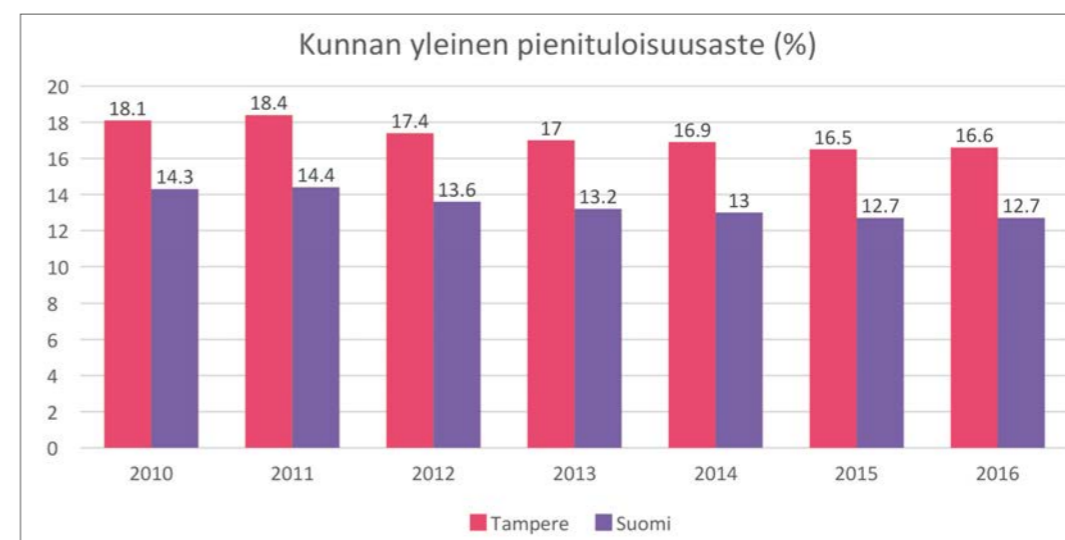
Köyhyyden vaikutukset näkyvät laajasti yksilöiden ja perheiden elämässä. Köyhyyden yhtenä ongelmana on, että pitkittyessään se voi muodostua kierteeksi, jossa yksi ongelma johtaa toiseen. Tämän vuoksi köyhyyttä tarkasteltaessa ei aina ole selvää mitkä ovat köyhyyden syitä ja mitkä seurauksia. (Eskelinen & Sironen 2017, 42.)

Köyhyyttä voidaan mitata useilla eri tavoilla, joista yksi yleisimmistä on pienituloisuuden rajan alle jäävien henkilöiden määrä. Pienituloisiksi lasketaan henkilöt, joiden kotitalouden käytettävissä olevat rahatulot kulutusyksikköä kohti ovat pienemmät kuin 60 prosenttia kaikkien kotitalouksien käytettävissä olevien rahatulojen mediaanitulosta. (Kangas & Ritakallio 2008, 10). Pienituloisuus mittarina antaa kuitenkin vain yleisen kuvan köyhyydestä, sillä se ei kerro, kuinka kaukana rajan alapuolella köyhät ihmiset ovat. (Eskelinen & Sironen 2017, 7.)

Kuvio 1. Pienituloisten osuus Tampereella ja Suomessa vuonna 2016 (Tilastokeskus)

Tilastokeskuksen tietojen mukaan pienituloisten osuus Tampereen väestöstä on hitaasti laskenut. Vuonna 2016 pienituloisia oli noin 16,6 prosenttia tamperelaisista, kun osuus vuonna 2010 oli vielä 18,1 prosenttia. Tilastojen mukaan samalla kuitenkin pitkittyneesti pienituloisten osuus on Tampereella 2000-luvun alusta lähes kaksinkertaistunut, sillä vuonna 2016 heitä oli Tampereella 9,4 prosenttia osuuden oltua vuonna 2000 vielä 5,4 prosenttia väestöstä. Samalla huolta pienituloisuuden ja pitkittyneen pienituloisuuden trendeissä aiheuttaa se, että osuudet Tampereella ovat edelleen koko maan keskiarvoa korkeammat.

Kuvio 2. Pienituloisuusaste Tampereella ja koko maassa vuosina 2010-2016 (THL, Sotkanet).

Vuoden 2017 tietojen mukaan noin 21 prosenttia tamperelaisista oli joutunut viimeisen 12 kuukauden aikana tinkimään ruoasta, lääkkeistä tai lääkärikäynneistä rahan vuoksi ja noin 13 prosenttia on pelännyt ruoan loppuvan, ennen kuin he saavat rahaa ostaakseen lisää. Tampereella osuudet olivat väestön keskitasoa korkeammat. (ATH 2017).

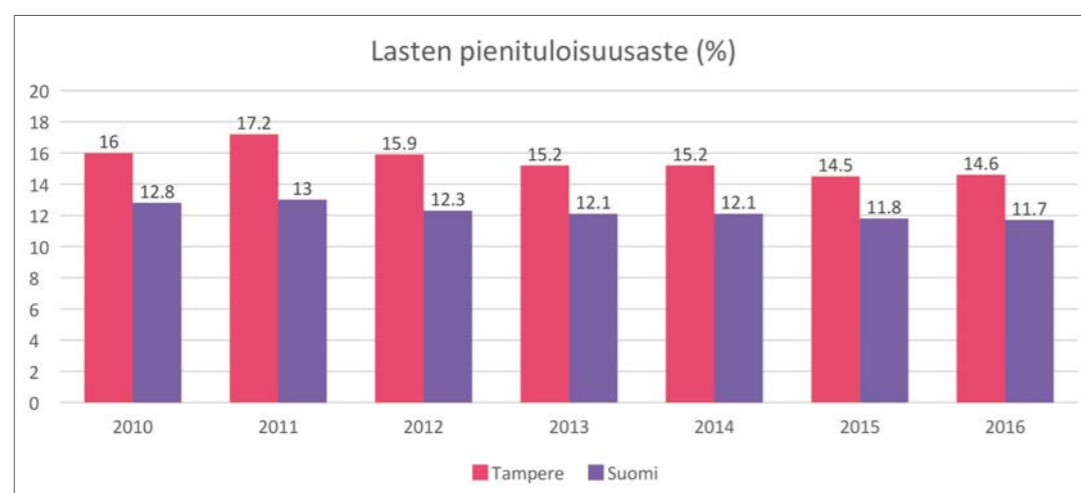
Suomessa tuloerot ovat kansainvälisesti verrattuna maltillisia, mutta kaupunkialueilla maan keskiarvoa suurempia pieni- ja suurituloisten keskittyessä kaupunkeihin. Tuloerot ovat olleet Tampereella samalla tasolla vuodesta 2004 lähtien. Alueellisesti tarkasteltuna kaupungeissa etninen eriytyminen on hieman vahvistunut, eriytyminen on ollut voimakkaampaa tulotasojen mukaan: Tampereella keski- ja suurituloiset asuvat samoilla alueilla, pienituloiset enemmän eri alueilla. Tampereella oman leimansa eriytyneeseen kehitykseen tuovat opiskelijat, jotka ovat eriytyneet selvemmin omille asuinalueilleen verrattuna muihin pienituloisiin. Lasten osalta etninen eriytyminen on ollut vahvempaa kuin työikäisellä väestöllä. (Saikkonen ym. 2018, 4, 77, 124, 137.)

2.1. Lapset ja nuoret sekä lapsiperheet

Taloudellinen köyhyys on monen lapsiperheen arkea Tampereella. Suomessa reilu kymmenen prosenttia lapsista elää köyhydessä. Köyhyys- ja syrjäytymisriskissä elävien osuus on noin 15 prosenttia. Yksinhuoltajaperheissä köyhyyssaste on korkea, mutta viime vuosina köyhyden kasvu on ollut suurinta kahden huoltajan pikkulapsiperheissä. Köyhyden taustalla lapsiperheissä on työttömyyttä, niukkaa koulutusta ja työelämän muutos. Köyhissä perheissä huoltajilla on usein matala tai niukka koulutus, mutta korkeakoulutettujen huoltajien perheissä köyhyys on myös ollut kasvussa. (Salmi, Närvi & Lammi-Tasula 2016, 17, 21-23.)

Köyhyden ongelmalliseksi tekee sen mahdollisuus periytyä sukupolvelta toiselle. Tämä ylisukupolvisuus näkyy esimerkiksi siinä, että lapsuudenkodin taloudelliset ongelmat ja aikuisiän köyhyys ovat toisiinsa yhteydessä. Tulotason periytyminen on todettu olevan kaikkein vahvinta sen ääripäissä eli pienituloisuus ja suurituloisuus periytyvät kaikkein eniten. Köyhyden periytyminen on myöskin todettu 2000-luvulla voimistuneen, johtuen todennäköisesti osin 1990-luvun lamasta. Samalla kuitenkin tämän ylisukupolvisuuden vuoksi lapsiin, nuoriin ja lapsiperheisiin vaikuttamalla on mahdollista ennaltaehkäistä köyhyydestä johtuvia negatiivisia vaikutuksia. (Eskelinen & Sironen 2017, 30-31.)

Kuvio 3. Lasten pienituloisuusaste Tampereella ja koko maassa vuosina 2010-2016 (THL, Sotkanet).

Tamperelaisista alle 18-vuotiaista 14,6 prosenttia asui vuonna 2016 perheissä, jotka laskettiin pienituloisiksi, kun taas vastaava osuus kaikista Suomen alaikäisistä oli 11,7 prosenttia. Tampereen lapsiperheistä 32,4 prosenttia asui vuonna 2016 ahtaasti, kun kaikkien Tampereen asukkaiden kohdalla määrä oli 8,1 prosenttia. Samalla Tampereen lapsiperheistä 26,1 prosenttia oli yhden vanhemman perheitä. (THL, Sotkanet.)

Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saavien aikuisten sekä nuorten määrä on ollut Tampereella kasvussa. Vuonna 2016 toimeentulotukea sai 4,6 prosenttia kaikista Tampereen 18–24-vuotiaista ja 3,5 prosent-

tia 25–64-vuotiaista. Mielenterveyden- ja käyttäytymisen häiriöiden perusteella työkyvyttömyyseläkettä sai 0,9 prosenttia 16–24-vuotiaista ja 3,3 prosenttia 25–64-vuotiaista vastaavan ikäisistä tamperelaisista. Tämä määrä on nuorten osalta pysynyt lähes samana aiempiin vuosiin verrattuna, kun taas työikäisten osalta se on aavistuksen laskenut. Varsinaista työkyvyttömyyseläkettä sai tamperelaisista 25–64-vuotiaista 6 prosenttia ja mielenterveysperusteista sairaspäivärahaa 2,2 prosenttia. (THL, Sotkanet.)

2.1.1. Osallisuuden puute lapsilla ja nuorilla

Köyhyys toimii rajoittavana tekijänä sellaiselle yksilöiden osallistumiselle, jonka katsotaan kuuluvan nyky-yhteiskunnan jäsenille ja on täten yhteydessä syrjäytymiseen. Köyhyys voi siis toimia yhteiskunnassa vallitsevasta elämäntavasta ulossulkevana mekanismina, esimerkiksi rajoittamalla mahdollisuuksia ja valinnanvapautta esimerkiksi harrastusten tai koulutuksen suhteen. Tämä ulkopuolelle jääminen aiheuttaa usein erilaisuuden ja eriarvoisuuden tunnetta, sosiaalisten suhteiden puutetta tai jopa eristäytymistä. (Eskelinen & Sironen 2017, 42-43.)

Pelastakaa Lapset -järjestön vuonna 2015 toteuttaman kyselyn mukaan suomalaisista vähävaraisten perheiden lapsista 80 prosenttia koki, että heidän mahdollisuutensa harrastaa ovat rajoittuneet ja 71 prosenttia oli joutunut jäämään pois harrastuksesta perheen taloudellisen tilan vuoksi. Yli puolet vähävaraisten perheiden lapsista oli myös joutunut jäämään joistakin juhlista (kuten syntymäpäiväjuhlista) pois ja 38 prosenttia ei ollut voinut köyhyden vuoksi osallistua luokkaretkelle. Lisäksi köyhien perheiden lapset myös kokivat ikäisiään enemmän, että heitä ei kuunnella ja että heillä ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa harrastuksissa, koulussa ja lähiympäristössä. (Pelastakaa lapset 2015, 2.)

Köyhyys on yksi syy kiusaamiselle. Yli puolet Pelastakaa lapset ry:n kyselyyn vastanneista oli joutunut kiusatuksi köyhyden vuoksi, jopa 69 prosenttia vähävaraisten perheiden lapsista oli joutunut kiusatuksi alakoulussa, kun vastaava osuus hyvin toimeentulevien perheiden lapsista oli 40 prosenttia. Lapset kokevat, että kiusaaminen jää usein koulussa aikuisilta huomaamatta ja yli neljäsosa oli sitä mieltä, ettei kaikkia kohdella koulussa yhdenvertaisesti. Vähävaraisuus vaikuttaa myös lasten mahdollisuuksiin käydä koulua ja jopa 40 prosenttia kyselyyn vastanneista kertoi jonkun tulleen kiusatuksi sen vuoksi, ettei perheellä ollut varaa teknisiin laitteisiin. Koulukirjojen ja ruuan hankinta sekä välttämättömät terveystuotteet voivat olla asioita, joihin ei aina varaa ole. Köyhyydestä ei kouluissa useinkaan puhuta. (Pelastakaa lapset, 2015 2.)

Kouluterveyskyselyn vuoden 2017 tulokset osoittavat, että kaikista tamperelaisista nuorista noin 27,4 prosenttia koki kiinnostavat harrastukset liian kalliiksi. Noin joka kymmenes tamperelainen lapsi ja nuori tuntee itsensä yksinäiseksi melko usein tai jatkuvasti, mikä lisääntyy iän myötä; alakoululaisista yksinäiseksi itsensä tuntevien osuus on 3 prosenttia. Eniten yksinäisyyttä tuntevat toimintarajoitteiset ja kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset. Yksinäisyys liittyy usein koulukiusaamiseen kuten myös erilaiset oireilut, mm. masentuneisuus ja ahdistuneisuus. Kouluterveyskyselyssä 2017 selvitettiin ensimmäisen kerran syrjivää kiusaamista, jonka yhtenä taustatekijänä voi olla perhe ja sen köyhyys. Syrjivä kiusaaminen on yleisempää kuin koulukiusaaminen, tamperelaisista perusopetuksessa olevista 23-25 prosenttia ja toisen asteen koulutuksessa 13-14 prosenttia on kokenut syrjivää kiusaamista. (Kouluterveyskysely 2017.)

Kouluterveyskyselyssä kartoitetaan myös nuorten kokemaa osallisuutta. Kyselyyn vuonna 2017 osallistuneista nuorista 36,8 prosenttia vastasi, että heidän perheellään ei ole tarpeeksi yhteistä aikaa. Samalla vastaajista 13,7 prosenttia ilmoitti, ettei tunne olevansa tärkeä osa lähiyhteisöään ja 44,3 prosenttia koki, ettei ole tärkeä osa suomalaista yhteiskuntaa. Nuorista 8,4 prosenttia ei kokenut olevansa tärkeä osa koulu-eikä luokkayhteisöä. Myös yksinäisyys oli nuorten kohdalla huomattavan yleistä. Vastaajista 7,7 prosenttia kertoi, että heillä ei ole yhtään läheistä ystävää ja 10 prosenttia tunsikin itsensä yksinäiseksi melko usein tai jatkuvasti. Pojista suuremmalla osalla ei heidän ilmoituksensa mukaan ollut yhtään läheistä ystävää, mutta yksinäisyyttä kokivat enemmän tytöt.

2.2. Nuorten köyhyys

Tampere tunnetaan myös opiskelijoiden kaupunkina. Opiskelijoiden toimeentulo on ollut useina vuosina julkisessa keskustelussa aiheena. Opintotuen alhainen taso elinkustannuksiin nähden vaikuttaa opiskelijoiden ratkaisuihin joko lainan ottamiseen tai työhön opintojen ohessa. Opiskelijoiden tuloista suurin osa kohdentuu asumiskuluihin, johon vaikuttaa erityisesti asumisen hintataso. Asumiseen ja elämiseen liittyvät välttämättömät kulut vaikuttavat siihen, että vapaa-aikaan ja harrastamiseen ei juurikaan ole mahdollisuuksia. Opiskelijoiden pääasiallinen tulo on opintotuki, jota uudistettiin 2017. Opintorahan osuutta laskettiin ja opintotuen lainapainotteisuutta lisättiin. Opintotuen tuloajat ovat opiskelijoiden kannalta alhaiset, jonka vuoksi moni opiskelija kokee työskentelyn opintojen ohella hankalaksi ja jopa mahdottomaksi. (Tampereen yliopiston ja Tampereen ammattikorkeakoulun opiskelijakuntien kommentit ohjelman laatimisvaiheessa.)

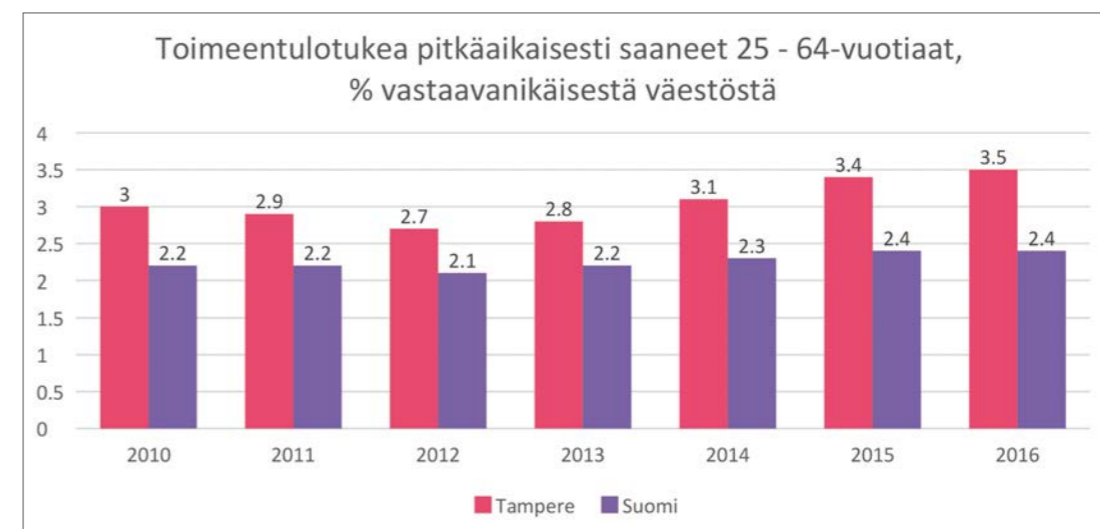
Kuvio 4. Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneiden 18-24 -vuotiaiden nuorten osuus vastaavan ikäisestä väestöstä vuosina 2010-2016 Tampereella ja koko maassa. (THL, Sotkanet).

Marraskuussa 2017 alle 25-vuotiaita toimeentulotukiasiakkaita oli Tampereella 1072. Alle 30-vuotiaiden aikuissosiaalityön tiimissä oli noin 340 tulotonta asiakasta. Vuoden aikana toimeentulotukea oli alennettu 597 alle 29-vuotiaalta tuen saajalta. Arvion mukaan Tampereella oli vuonna 2017 noin 700 tulotonta nuorta, joilla suurimmalla osalla on alennettu perusosa. Myös asunnottomuus koskee nuoria Tampereella. Kymmenessä vuodessa alle 25-vuotiaiden asunnottomuus on vähentynyt kuten asunnottomuus yhteensä. Vuonna 2008 oli asunnottomia nuoria 129 ja vuonna 2017 heitä oli 41. Nuorten osuus asunnottomista on pysynyt lähes samana ollen 20,3 prosenttia vuonna 2017. (Tampereen kaupungin omat tilastot.)

2.3. Työikäisten köyhyys

2.3.1. Toimeentulotuki

Perustoimeentulotuki siirtyi kunnilta Kelaan vuoden 2017 alusta. Arvioiden mukaan siirto onnistui niiden asiakkaiden näkökulmasta, joilla on edellytykset sähköiseen asiointiin. Kunnat vastaavat edelleen ehkäisevästä ja täydentävästä toimeentulotuesta. Kela-muutoksen on arvioitu vaikuttavan eri tavoin asiakkaisiin ja heidän oikeuksiinsa: kynnys toimeentulotuen hakuun on pienentynyt ja yhdenvertaisuus on kasvanut, mutta samalla heikompiensa asema on heikentynyt ja sosiaalityö tavoittaa osan toimeentulotukiasiakkaita harvemmin. Huolta on heikommassa asemassa olevista, vanhusten, sairaiden, vammaisten, työttömien, asunnottomien, syrjäytyneiden ja elämänhallintaongelmaisten tilanteista. Sähköisten palveluiden lisääntyä huolena ovat lisäksi henkilöt, jotka eivät kykene käyttämään sähköisiä välineitä (luku- ja kirjoitustaidottomat) tai joilla ei ole välineitä (tulottomat). (Näätänen & Londén 2018, 40-54.)

Kuvio 5. Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneiden 25 - 64 -vuotiaiden osuus vastaavan ikäisestä väestöstä vuosina 2010-2016 Tampereella ja koko maassa. (THL, Sotkanet.)

Vuonna 2017 Tampereella perustoimeentulotukea sai 18 331 kotitaloutta (25 327 asiakasta), joista 4833:ssa saaja tai puoliso oli alle 25-vuotias. Lapsiperheitä perustoimeentulotuen saajista oli 3115. Täydentävää toimeentulotukea maksettiin 4887 kotitaloudelle ja ehkäisevää toimeentulotukea 2430 kotitaloudelle. Suurimmalle osalle täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea maksettiin 1-3 toimeentulotukikukauden aikana. Yleisimmin toimeentulotuen tamperelainen saaja on yksinasuva mies, kuten lähes kaikissa muissakin Suomen suurissa kaupungeissa. Yksinhuoltajien osuus toimeentulotuen saajista oli 10,4 prosenttia Tampereella, mikä on vähemmän kuin suurissa kaupungeissa keskimäärin. Marraskuussa 2017 tamperelaisista toimeentulotukea saaneista oli 69 prosenttia työttömiä tai lomautettuja, 5 prosenttia työssä olevia ja 6 prosenttia pitkäaikaisesti sairaita. (Kelan tilastot.)

Toimeentulotuen perusosaa voidaan alentaa eri syistä johtuen. Vuonna 2017 Tampereella toimeentulotuen alentamisperusteina olivat useimmiten toistuva kieltäytyminen pyydetyistä toimenpiteistä (55,8 prosenttia) ja kieltäytyminen työstä, toimenpiteestä tai koulutuksesta (46,1 prosenttia). Kela lähetti 2017 Tampereelle toimeentulotuen perusosan alentamisolitoituksia kaikkiaan 1582, jotka koskivat 842 asiakasta. Näistä 70,9 prosenttia oli alle 30-vuotiaita. Täydentävää ja/tai ehkäisevää toimeentulotukea sai noin 12 prosenttia tulottomista (287 kotitaloutta). (Kelan tilastot.)

2.3.2. Asuminen ja asunnottomuus

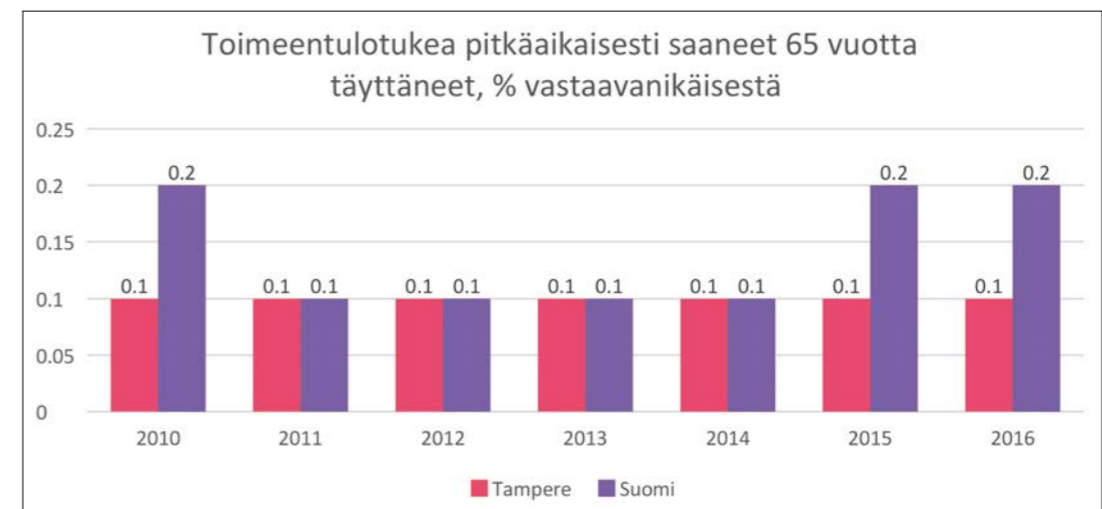
Asuntopolitiikalla voidaan vaikuttaa alueiden kehitykseen ja ehkäistä eriytymistä. Tampereella julkiset vuokra-asunnot ovat jakautuneet eri alueille ja niillä on heikko yhteys pienituloisuuteen. Pienituloisten asumista voidaan tukea muun muassa asumistuella, toimeentulotuella ja sosiaalisella vuokra-asuntotuotannolla. Pienituloisilla on usein heikko asema asuntomarkkinoilla, kun tulot eivät välttämättä riitä vapaiden markkinoiden vuokra-asuntoon, säästäminen pienistä tuloista on hankalaa eikä synny säästöä alkupääomaan, jota usein edellytetään lainan saamiseksi. (Saikkonen ym. 2018, 73, 96-97.)

Tampere osallistui vuosina 2012-2015 asunnottomuuden vähentämishjelmaan. Asunnottomuus saatiin ohjelman myötä vähenemään. Vuosina 2016-2019 Tampereen kaupunki toteuttaa asunnottomuuden ennaltaehkäisyn ohjelmaa (AUNE) ja on mukana Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn kuntastrategiat (AKU) -hankkeessa. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn painopistealueita ovat asumisneuvonnan kehittäminen, asumissosiaalisen työn osaamisen lisääminen palvelujärjestelmässä ja erityistä tukea tarvitsevien asumisen tukeminen. Asunnottomien määrä on Tampereella suuriin kaupunkiin verrattuna alhainen, asunnottomia oli vuonna 2017 kuntalaisista 0,01 prosenttia, yhteensä 223 henkilöä (Helsinki 0,6 prosenttia; Espoo ja Turku 0,2 prosenttia; Vantaa ja Oulu 0,1 prosenttia). Yksinäisiä asunnottomia oli 202 ja asunnottomia perheitä 10, joissa oli yhteensä 21 henkilöä. Naisia asunnottomista oli 52, alle 25-vuotiaita 41 ja maahanmuuttajia 32 henkilöä. (ARA, Asuntomarkkinakysely 2017, 5.)

2.4. Ikäihmisten köyhyys

THL:n selvityksen mukaan ikäihmisistä pienituloisimmat tarvitsevat eniten sosiaali- ja terveyspalveluita. Pienituloisuuteen liittyy keskimääräistä heikompi fyysinen ja psyykinen toimintakyky ja suurempi sai-

rastavuus. Yksin eläminen lisää hoidon tarvetta ja pienituloiset elävät yksin huomattavasti useammin kuin suurituloiset, jolloin kotihoidon merkitys korostuu. Noin neljäsosa pienituloisista vanhuksista jää kuitenkin ilman kotihoitoa tai eivät saa sitä riittävästi ja viidesosa ei saa riittävästi tai lainkaan kotisairaanhoidoa. (Hannikainen 2018, 6, 9.)

Kuvio 6. Toimeentuloa pitkäaikaisesti saaneiden 65 vuotta täyttäneiden osuus vuosina 2010-2016 Tampereella ja koko maassa (THL, Sotkanet.)

Ikäihmisistä hyvin pieni osa on saanut toimeentulotukea pitkäaikaisesti (vuonna 2016 Tampereella osuus 0,1 prosenttia). Yli 75-vuotiaista tamperelaisista 7,8 prosenttia on joutunut tinkimään ruuasta, lääkkeitä tai lääkärikäynneistä rahan puutteen vuoksi (koko väestön osuus 18,7 prosenttia). (ATH 2017.) Ikään-tyneillä pienituloisilla ei ole säästöjä ja tuloina ovat vain kansaneläke ja takuueläke tai kansaneläkkeen lisäksi pieni työeläke. Pienituloisuus vaikuttaa ikäihmisten arkeen mm. laskujen eräpäivien siirtämisinä eläkkeiden maksupäiviksi, pikavippien ottamisena, sähköisten palveluiden käyttämättömyytenä (ei varaa laitteiden hankintaan), jolloin on maksettava korkeampia palvelumaksuja, elämän rajoittumisena kotiin, kun ei ole varaa matkalippuihin tai kulkemiseen. Eristäytyminen, velkaantuminen ja syrjäytyminen liittyvät myös ikäihmisten köyhyteen.

3. KÖYHYSTYÖRYHMÄN TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

Ensimmäisessä Tampereen köyhyysohjelmassa esitetyistä toimenpide-ehdotuksista osa on toteutunut ja osa ei edennyt ehdotuksista toteutuksen tasolle. Ensimmäisen ohjelman suurin saavutus oli aktiivipassi -kokeilu, joka toteutettiin vuosina 2015-2016. Vuonna 2017 aktiivipasseja myönnettiin 2278 henkilölle. Ohjelmassa oli ehdotuksena myös lisätä ehkäisevän toimeentulotuen osuutta kaupungin toimeentulotukimenoista. Ohjelman laatimisen jälkeen toimeentulotuki siirtyi Kelalle, kaupunki vastaa edelleen täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisestä. Vuonna 2017 täydentävän toimeentulotuen määrä laski (sekä kokonaissumma että määrä taloutta kohden) ja ehkäisevän toimeentulotuen määrä nousi. Toimintamalleja on myös kehitetty asiakastyössä vastaamaan aiempaa paremmin tarpeisiin. Toiteutetuista toimenpiteistä huolimatta on toimintaa ja käytäntöjä kehitettävä edelleen.

Köyhyysohjelma esittää köyhyyden vähentämiseksi toteutettavan seuraavia toimenpiteitä:

KAIKENIKÄISET TAMPERELAISET

Varmistetaan julkisten palvelujen toimivuus ja matala kynnyks

Tarjotaan apua asiakkaalle oikeaan aikaan

Varmistetaan ruuan jakelu vähävaraisille yhteistyökumppanien kanssa

Varmistetaan painopiste matalan kynnyksen toiminnassa: tuetaan järjestöjen toimintaa, kaupungin asuntojen vuokratason pitäminen kohtuullisena, sosiaalisille investoinneille laaditaan budjetti

LAPSET JA LAPSIPERHEET

Tuetaan harrastustoimintaa laajentamalla maksutonta harrastus- ja kerhotoimintaa, käyttämällä täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea harrastustoimintaan ja kehittämällä koulujen loma-aikojen toimintaa.

Varmistetaan perusopetuksen aito maksuttomuus

Tarjotaan lapsiperheiden neuvontapalveluita oikea-aikaisesti ja matalalla kynnyksellä myös perheiden taloudellisissa asioissa

NUORET

Edistetään opintojen maksuttomuutta: maksuttomien oppimateriaalien saatavuus ja tarvittaessa ehkäisevän toimeentulotuen käyttö niiden hankkimiseen

Kehitetään Ohjaamon toimintaa edelleen ns. yhden luukun -periaatteella

Varmistetaan koulu- ja opiskeluterveydenhuollon riittävät resurssit

Tarjotaan nuorille maksutonta ehkäisyä

TYÖIKÄISET

Kehitetään ja laajennetaan aktiivipassia

Lisätään harkinnanvaraista toimeentulotukea

Vahvistetaan Huoltsun toimintaa ja laajennetaan aukioloaikoja

IKÄIHMISET

Nostetaan palvelukeskuskortin ja harkinnanvaraisten kuljetuspalvelujen tuloaikoja

Lisätään ikäihmisten avustaja-, ulkoilutus- ja saattajapalveluja

Lisätään kotipalvelua

LÄHTEET

ARA, Asunnottomat 2017. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus, selvitys 2/2018. [http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2017\(46192\)](http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2017(46192))

ATH 2017. Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimus, tilastot. Terveystietokeskus ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/aikuisten-terveys-hyvinvointi-ja-palvelututkimus-ath>

EAPN-Fin, Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto. <http://www.eapn.fi/koyhyys/mita-on-koyhyys/>

Eskelinen N. & Sironen, J. 2017. Köyhyys: syitä ja seurauksia. Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin. <http://www.eapn.fi/wp-content/uploads/2013/04/Koyhyys-syita-ja-seurauksia-2017.pdf>

Hannikainen, K. 2018. Ikääntyneiden sosiaali- ja terveyspalveluiden tarve ja käyttö eroavat tulotason mukaan. Suomen sosiaalinen tila 1/2018. Tutkimuksesta tiiviisti 3/2017. Terveystietokeskus ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136061/URN_ISBN_978-952-343-067-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kangas, O. & Ritakallio, V-M. 2008. Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. 61/2008 Sosiaali- ja terveysturvan selosteita, Helsinki. Kelan tutkimusosasto.

Kelan tilastot. <https://www.kela.fi/kelasto>

Kouluterveyskysely 2017. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia>

Näätänen A.-M. & Londén P. 2018. Sosiaalibarometri 2018. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. Helsinki. https://www.soste.fi/media/vaikuta/soste_sosiaalibarometri_2018.pdf

Pelastakaa Lapset, 2015. Entten tentten pelistä pois! Lapsen ääni 2015 -raportti: lasten kokemuksia köyhyydestä ja osallisuudesta. Helsinki, Pelastakaa Lapset ry. <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/pelastakaalapsen/2015/10/13132140/Lapsen-%C3%A4%C3%A4ni-raportti-SUOMI.pdf>

Saikkonen, P., Hannikainen, K., Kauppinen, T., Rasinkangas J. & Vaalavuo, M. 2018. Sosiaalinen kestävyys: asuminen, segregatio ja tuloerot kolmella kaupunkiseudulla. THL <http://www.julkari.fi/handle/10024/136125> ja <https://www.slideshare.net/THLfi/sosiaalinen-kestvyys-asuminen-segregatio-ja-tuloerot-kolmella-kaupunkiseudulla>

Salmi, M., Närvi, J. & Lammi-Taskula, J. 2016. Köyhyys, toimeentulokokemuksen ja hyvinvointi lapsiperheissä. Teoksessa Lapsiköyhyys Suomessa 2010 -luvulla. Karvonen S. & Salmi M. (toim.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 30/2016. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

PUHEENJOHTAJAN PUHEENVUORO: KEINOJA KÖYHYDEN HELPOTTAMISEEN

Köyhyys on edelleen olemassa oleva ongelma suomalaisessa yhteiskunnassa. Suhteessa moneen muuhun kuntaan ja kaupunkiin Tampereella on edelleen paljon pienituloisia ja köyhiä. Tilanne on ollut tiedossa jo pitkään, ja ratkaisuja on pohdittu toistuvasti. Valtuustoryhmien yhteisen päätöksen mukaisesti pormestari Lauri Lyly asetti köyhyysohjelman jatkamaan viime valtuustokaudella toimineen köyhyysohjelman työtä ja tuottamaan tälle valtuustokaudella köyhyysohjelman. Köyhyysohjelman työn tuloksina saatiin viime valtuustokaudella toteutettua muun muassa aktiivipassi, joka on osoittanut tarpeellisuutensa ja tätä työtä haluttiin jatkaa köyhyyden vaikutusten helpottamiseksi Tampereella.

Köyhyysohjelmaa ymmärsi työnsä aloittaessaan, että työryhmä ei voi poistaa köyhyyttä Tampereelta tai muuttaa niitä suuria yhteiskunnallisia rakenteita, jotka luovat köyhyyttä ja vaikuttavat siihen. Tavoitteeksi muodostuikin keinojen etsiminen köyhyyden vaikutusten helpottamiseksi ja köyhyydestä kärsivien tamperelaisten elämänlaadun parantamiseksi. Työssään köyhyysohjelmaa pyrki myös huomioimaan kaupungin talouden ja toimintamahdollisuuksien realiteetit. Toimenpideehdotukset pyrittiin rajaamaan niihin, jotka kaupunki pystyisi omalla toiminnallaan toteuttamaan ja jotka olisivat kustannuksiltaan kohtuullisia. Työryhmän ehdotukset vaativat kuitenkin panostuksia kaupungilta mutta työryhmä näkee, että niihin kohdennettu rahoitus ja muut panostukset maksavat itsensä takaisin tamperelaisten kohentuneen hyvinvoinnin myötä, mikä laskee tarvetta muihin mahdollisesti kalliimpiin toimenpiteisiin tai palveluihin.

Toimenpideehdotusten määrä haluttiin myös rajata sellaiseksi, että ne kaikki tai suurin osa olisi toteutettavissa tämän valtuustokauden aikana. Ehdotuksista nostettiin köyhyysohjelmaan tärkeimmiksi ja to-

teuttamiskelpoisimmiksi katsotut toimenpiteet. Monia muita hyvistäkin katsottuja jätettiin ohjelman ulkopuolelle. Tällaiseksi katsottiin muun muassa subjektiivisen päivähoito-oikeuden turvaaminen, josta on jo olemassa poliittinen päätös ja josta käydään edelleen keskustelua. Asumisen kustannukset ja kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen saatavuuden varmistaminen nousi usein esille keskusteluissa. Aihe katsottiin erittäin tärkeäksi mutta niin laajaksi kokonaisuudeksi, että köyhyysohjelmaa päätettiin esittämättä toimenpiteitä sen osalta. Köyhyysohjelmaa katsoo tärkeäksi myös laajemman yhteisöllisyyden ja välittämisen. Näiden osalta on vaikea esittää täsmällisiä toimenpiteitä vaan kyse on ennemminkin laajemmasta asennemuutoksesta koko yhteiskunnassa. Tähän liittyen työryhmä keskusteli paljon kokemusasiantuntijoiden tiedon huomioimisesta ja hyödyntämisestä palveluiden kehittämisessä, jotta muistettaisiin paremmin se keitä varten palveluita tehdään. Yhteisöllisyyttä tukevista hankkeista keskusteltaessa nousi usein esille Yhteinen pöytä -hanke joka nähtiin hyväksi mutta vaati toteutuakseen muitakin toimijoita kuin vain kaupungin organisaation. Köyhyyden kokonaisuutta hahmotettaessa ja ongelmia sekä ratkaisuja pohdittaessa nousi esiin ajatus siitä, että Tampereella pitäisi olla köyhyysohjelman puuttumassa epäkohtiin ja auttamassa palveluiden saamisessa.

Valmistellessaan köyhyysohjelmaa työryhmä kuuli useita asiantuntijoita, tutkijoita, viranhaltijoita, kansalaisaktiiveja sekä tamperelaisia kokemusasiantuntijoita. Kaikilta saatiin tietoa ja näkemyksiä köyhyydestä, joiden pohjalta köyhyysohjelmaa muodosti käsityksen tilanteesta Tampereella ja oleellisista toimenpiteistä.

Minulla on ollut ilo toimia köyhyysohjelman puheenjohtajana jo toistamiseen ja etsiä keinoja vaikeassa asemassa olevien tamperelaisten elämän helpottamiseen. Köyhyysohjelman työskentely on ollut aktiivista ja ratkaisukeskeistä. Työn tuloksena on syntynyt tämä köyhyysohjelma, joka sisältää toimenpideehdotuksia köyhyyden helpottamiseksi Tampereella. Minä ja köyhyysohjelmaa toivomme, että ehdotuksemme johtavat konkreettisiin toimenpiteisiin joilla voidaan auttaa mahdollisimman monta köyhyydestä kärsivää Tamperelaista.

Mikko Aaltonen
Köyhyysohjelman puheenjohtaja

